

موضوع: راهکارهایی برای پیشگیری از غیبت

مینو عزتی^۱

چکیده:

غیبت، اعظم مهلكات و اشد معاصی است و به اجماع جمیع امت و صریح قرآن و احادیث پیغمبر صلی الله علیه وآلہ و ائمه اثناعشر علیهم السلام حرمت آن ثابت است و در روایات بسیاری هم این عمل زشت تقبیح شده و عذاب سختی برایش بیان گردیده است.^۲ غیبت یکی از گناهان و لغوش های بزرگ زبان است که در اصطلاح به معنای پشت سر مومن بدگویی کردن با گفتار یا اشاره است و در آیه ۱۲ از سوره مبارکه حجرات به صراحت و در آیات دیگر از جمله آیه ۱۴۸ سوره نساء، آیه ۱۹ سوره نور، آیه ۳۶ سوره اسراء و آیه ۱ سوره همزه به تلویح از آن نهی شده است. علت این نهی را در پیامدهای مهلك فردی واجتماعی آن می توان دانست. هدف در این تحقیق ارائه راهکارهایی برای پیشگیری از غیبت، به ویژه توجه به آیات قرآن کریم و سیاق آنهاست که به روش توصیفی مورد تحلیل قرار گرفته است. نتیجه بررسی غیبت در نظام اخلاقی اسلام از ردائل اخلاقی محسوب شده و در فرهنگ اسلامی از عوامل انحطاط و خسran فرد و جامعه تلقی می شود که موجب اختلال در بهداشت روانی فرد و وحدت و انسجام جامعه می گردد. در این پژوهش ابتدا معنای لغوی و اصطلاحی غیبت، آثار غیبت کردن و راهکارهایی برای پیشگیری از این بیماری ارائه شده است.

کلید واژه ها: غیبت کردن ، غیبت در اسلام، آثار غیبت، کفاره غیبت، راههای درمان غیبت

^۱- طلب پایه اول سطح ۲، حوزه علمیه امام خمینی(ره)

^۲- نراقی، احمد(۱۳۶۷)؛ معراج السعاده، ص ۴۰۷

غیبت از آن دسته گناهانی است که به طور مستقیم شخصیت انسانها را زیر سؤال می برد و گاهی آن را در نظر دیگران بی ارزش می کند؛ چرا که غیبت، همان گفتن سخن ناروا پشت سردیگران است، که هرگز کسی بدان سخن رضایت ندارد. براساس مبانی دینی، غیبت به عنوان یک رفتار نابهنجار محسوب می شود . این رفتار ضد ارزشی ، موجب بروز آسیبها و مشکلات متعدد اجتماعی می شود و از آنجا که متأسفانه در جامعه فعلی هم رواج دارد ، بازخوانی و بازکاوی این پدیده با توجه به مدل‌های متتنوع روابط جمعی ، ضروری به نظر می رسد ، تاباشناخت آسیبها و درمان آن ، گامی مهم در مقابل انحرافات، برداشته شود. غیبت کردن یعنی پشت سر دیگران حرفی را بزنیم که راضی به گفتن چنین حرفی نباشد. غیبت کردن از گناهان کبیره می باشد و به شدت نهی شده است.^۳

بیماری که مخصوص جسم نیست. خیلی از مردم بدون آنکه زیاد متوجه باشند دچار بیماری های روحی و عادات غلطی در زندگی هستند که از نظر اسلام بسیار نهی شده است. غیبت کردن یکی از همین رفتارهای ناپسند بوده که این روزها بسیار فراگیر شده است . غیبت آسیب‌رسان و بسیار مخرب است. غیبت، چه عمدی و چه سهوی، آسیب‌های فراوانی به دنبال دارد. به جای اینکه درمورد آدمها و پشت سر آنها حرف بزنیم، باید با خود آنها حرف زده و مشوقشان باشیم.^۴

از آنجاکه غیبت کردن معمولاً از یک گپ کوتاه شروع می شود، قبل از اینکه بفهمیم داریم غیبت می کنیم در آن گرفتار خواهیم شد. خیلی از آدمها از اینکه بقیه بفهمند آنها پشت سر کسی غیبت می کنند، واهمه دارند. بیشتر اوقات واقعاً منظور نداریم که پشت کسی حرف بزنیم اما اینکار را می کنیم چون از فکرمان استفاده نمی کنیم. اولین قدم برای ترک یک عادت بد از زندگیتان آگاه شدن از

آن است. همین امروز، آگاهانه و بادقت به کلمات خودتان دقیق کنید. سعی کنید قبل از اینکه کلمه‌ای بد درمورد کسی به زبان آورید، فکر کنید.

همانطور که غیت‌کننده‌ها دوست دارند ناشناس بمانند، خیلی‌ها هم عاشق موج اخبار بد و وحشت‌آور هستند. خیلی از افراد پرمشغله به دلایلی با اخبار خوب به اندازه اخبار بد هیجان‌زده نمی شوند . این نیازمند این است که به دنبال چیزهای خوب برای حرف زدن باشید . می‌دانید که نقاط خوب و مثبت در همه آدمها وجود دارد. وقتی روزتان را با خوب به جای بد شروع می کنید، زندگیتان را روشن‌تر می کنید. خوبی‌های زیادی در دنیا وجود دارد، فقط باید به دنبال آن باشید و درمورد آن حرف بزنید.^۵

^۳- گنجینه معارف (۱۳۹۱)

^۴- www.namnak.com-

^۵- www.mardoman.net -

تعريف غيبيت

غيبيت در لغتنامه دكتور معين اينگونه تعريف شده است "غيبيت يعني عيب کسی را در غياب وی گفتن و بد گفتن پشت سر کسی يا بدگويي در غياب کسی".^۶

و اما لويس معلوم در كتاب المنجد، غيبيت را اينگونه تعريف می کند : بدگويي در پشت سر ديگري، آنچه در غياب شخص بدگويي می شود اگر در او باشد آن غيبيت است و اگر در وی نباشد بهتان ناميده می شود و اگر روبرو گفته شود آنرا شتم(فحش) گويند. کلمه غيبيت اسم است به معنى اغتياب و بدگويي.^۷

معنای لغوی:

"غيبيت" مصدر "غاب" و هم [اسم] مصدر "اغتياب" است، جوهري می نويسد: "اغتابه اعتيابا، چون در غيبيت افتاد و در غياب کسی بدی وی گويد که نام آن "غيبيت" است و غيبيت آن است که در غياب کسی سخنی گويد که اگر آن کس بشنويد رنجیده گردد، چون آن سخن راست باشد، آن را غيبيت گويند و چون دروغ باشد آن را بهتان نامند.

وصاحب قاموس و تاج العروس "غاب" را به معنى "عاب" يعني عيب جوبي گرفته اند.
و فيومى در مصباح منير می نويسد:

"اغتابه، وقتی او را به صفات ناپسندکه اوآن ها را ناخوش دارد ياد کند و سخن گوينده راست باشد".
به اعتقاد امام در چهل حدیث ، هیچ یک از معانی مذکور ، معنی لغوی غيبيت نیستند ، بلکه در هر یک قيودی است که با معنى اصطلاحی در هم آمیخته است . در هر صورت بحث در اطراف معنی لغوی چندان فایده ندارد ، عمدہ به دست آوردن موضوع شرعی است که متعلق تکلیف شده وظاهرا در اينجا قيدهای شرعی وجود دارد که خارج از فهم عرفی و معنی لغوی است.

معنای اصطلاحی:

شهيد ثانی در كشف الربيه غيبيت را چنین تعريف نموده است:

"غيبيت آن است انسان مردم را متوجه عيوب شخصی بکند که او دوست ندارد اين سخنان درباره اش زده شود و هدف گوينده آن باشد که به آن شخص اهانت کند و او را تحقيير نماید". وی به دليل اينکه در اين تعريف، غيبيت منحصردر ذكر زبانی نشده، آنرا ترجيح داده است.^۸

^۶- معين، محمد؛ جلد سوم ص ۲۰۱۹

^۷- لويس معلوم، المنجد؛ ج ۲، ص ۱۲۷۶

^۸- www.motaleat.tahzib-howzeh.com-

غیبت در اسلام:

در قرآن و روایات از فرد غیبت کننده به تعابیر مختلفی یاد شده است:

کسی که گوشت برادر مرده خودش را می خورد ، منفورترین مخلوقات ، بدترین مردم ، شریک شیطان ، منافق و ...

در روایات مختلف از خود غیبت به عنوان عملی زشت تر از زنا و خورشت سگان اهل جهنم یاد شده است.

آثار غیبت کردن:

از جمله آثار غیبت کردن در جامعه عبارتست از:

ایجاد کینه و دشمنی

ترویج حسادت

افزایش دورویی در بین افراد

از هم گسترش اتحاد

سست شدن پایه های دین

چه زمانی حرف ما غیبت محسوب می شود؟

اگر حرفی که می زنید شرایط زیر را داشته باشد غیبت محسوب می شود:

فردی که درباره اش حرف می زنید در جمع حاضر نباشد. حرف شما عیب و نقص او را بازگو کند. عیبی که از آن حرف زده اید از عیوب پنهان او باشد. فرد از شنیدن حرفی که درباره اش زده اید اکراه داشته باشد.

کفاره غیبت کردن

توبه کردن از گناهانی همچون غیبت بر هر مسلمانی واجب است و اگر کسی مرتکب این گناه بشود و بدون توبه از دنیا برود در روز قیامت با گناه خود روبرو خواهد شد و راه گریزی ندارد. پیامبر (ص) درباره کفاره غیبت فرمودند:

"کفاره غیبت آن است که برای شخصی که از او غیبت کرده ای آمرزش بطلی."

بر اساس روایات شخصی که از او غیبت شده است بر غیبت کننده حقی پیدا می کند و باید در صورتی که ممکن است از او طلب عفو کرده و او را راضی کند. اگر فردی که غیبتش را کرده اید مرد است یا به او دسترسی ندارید و یا می ترسید که دشمنی به وجود بیاید برای او طلب مغفرت کنید و از خدا بخواهید که از او راضی باشد. برای این کار می توانید دعای شماره ۳۹ صحیفه سجادیه را بخوانید.^۹

از چه کسانی می شود غیبت کرد؟

در بعضی از موارد غیبت کردن گناه به حساب نمی آید. امام باقر (ع) در این باره فرموده اند: غیبت کردن درباره سه گروه اشکالی ندارد: پادشاه ستمگر، فاسقی که آشکارا گناه می کند و بدعت گذار. غیبت کردن درباره ستم کسی که به دیگران ظلم می کند. خداوند در آیه ۱۴۸ سوره نسا می فرماید:

"لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرُ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ ..."

"خداوند دوست ندارد کسی با سخنان خود، بدیها (ی دیگران) را اظهار کند؛ مگر آن کس که مورد ست واقع شده باشد..."

غیبت کردن درباره کسی که آشکارا گناه می کند و از ارتکاب به آن گناه پیش چشم مردم هراسی ندارد. غیبت کردن درباره بدعت افراد بدعت گذار غیبت محسوب نمی شود و راهی است برای آن که مردم راه نادرست را بشناسند و منحرف نشوند.

- غیر از این سه مورد حرف زدن پشت سر دیگران غیبت به حساب نمی آید:
۱. اگر غیبت کردن شما دادخواهی از ظالم باشد.
  ۲. اگر غیبت کردن شما نهی از منکر به حساب بیاید.

^۹خبرگزاری بین المللی قرآن www.iqna.ir

دارد و قبل از اینکه شخصیت اجتماعی دیگری را بشکند، شخصیت خودش را درهم می‌شکند. و موجبات سلب اعتماد دیگران را فراهم می‌آورد.^{۱۵}

همچنین غیبت کننده باید به این نکته توجه کند که نیروهای انسان محدود است؛ بنابراین اگر نیرویی را که برای ریختن آبروی اشخاص و شکستن موقعیت اجتماعی آنها صرف می‌کند، در رقابت‌های صحیح و سازنده به کار بگیرد، در زمان کوتاهی از رقبیان خود پیشی می‌گیرد بدون اینکه ضربه‌ای بر افراد وارد کند.^{۱۶}

و اما مهدی نراقی در کتاب علم اخلاق اسلامی (۱۳۸۹)، راه معالجه و ترک غیبت را اینگونه بیان فرموده‌اند:

راه معالجه و ترک غیبت این است که آدمی اولاً مفاسد و عقوبتهای اخروی آن را به یادآورد، و ثانياً مفاسد و بدی‌های آن را در دنیا متذکر باشد، زیرا گاهی غیبت کسی که ازاوغیبت می‌شود به او میرسد، و این منشا عداوت و یا باعث زیادی دشمنی و بعض‌وی می‌گردد، و در مقام اهانت و اذیت او برمی‌آید، و بسا ممکن است کاربه جائی منجر شود که چاره آن نتوان کرد، از قبیل زدن و کشتن و مانند اینها. ثالثاً فوائد اضداد آنرا به خاطر آورد. و بعد از اینها مراقب زبان خود باشد، و پیش از آنکه بخواهد زبان به گفتار بگشاید در آن بیندیشد، که هرگاه متضمن غیبت است خاموش باشد، و به این شیوه و لو به تکلف و سختی ادامه دهد، تا میل آشکار و نهان به غیبت از دلش بیرون رود.^{۱۷}

یکی از راه‌های شناخت بزرگ بودن گناه، مقایسه آن با دیگر گناهان بزرگ (معاصی کبیره) است.

یکی از صریح‌ترین آیات در نکوهش غیبت که آن را گناهی کبیره دانسته، این آیه از سوره حجرات است:

«يا ايها الذين امنوا اجتبوا كثيرا من الظن ان بعض الظن اثم و لاتجسسوا و لا يغتب بعضكم بعضا ايحب احدكم ان يأكل لحم أخيه ميتا فكرهتموه»

ای کسانی که ایمان آورده اید! از بسیاری گمان‌ها در حق یکدیگر بپرهیزید که برخی از گمان‌ها گناه است و درباره یکدیگر تجسس نکنید و برخی از شما از دیگری غیبت نکند. آیا هیچ یک از شما دوست دارد گوشت برادر مرده اش را بخورد؟ البته از آن کراحت دارید.

^{۱۵}- بهجت، محمد تقی (۱۳۸۸)؛ در محضر، ص ۱۹

^{۱۶}- نراقی، مهدی (۱۳۸۹)؛ علم اخلاق اسلامی، ص ۴۰۸

در این آیه، غیبت، با خوردن مردار مقایسه شده که از گناهان بزرگ به شمار می‌رود. اگر مردار، گوشت گوسفند باشد، حرام است؛ چه رسد به این که گوشت انسان باشد و از آن مهمتر این که انسان با مرده، رابطه برادری هم داشته باشد. از این مقایسه میتوان دریافت که غیبت تا چه اندازه زشت و ناپسند است.

راه دیگر برای شناخت بزرگ بودن گناه، بیم و وعید الهی به عذاب دردناک است. آن جا که خداوند، جزای رفتار زشتی را عذاب دردناک معرفی کند.

خداوند متعالی در قرآن کریم می‌فرماید :

«ان الذين يحبون ان تشيع الفاحشه فى الذين امنوا لهم عذاب اليم»

همانا برای کسانی که دوست دارند زشتی در بین کسانی که ایمان آورده اند شایع شود، عذاب دردناکی است که مفسران، عبارت «ان تشيع الفاحشه» در آیه کریمه را به غیبت تفسیر کرده اند.

ـ چند روایت در باب غیبت:

حضرت رضا (ع) می‌فرماید :

حق المؤمن على المؤمن و لا يغتابه

. حق مؤمن بر مؤمن این است که از او غیبت نکند.

رسول خدا (ص) فرمود :

للمؤمن على المؤمن سبعه حقوق واجبه من الله عز وجل وان يحرم غينته.

برای هر مؤمن در برابر مؤمن دیگر، هفت حق واجب از سوی خداوند عز و جل وجود دارد و یکی از آنها حرمت غیبت از او است.

امام صادق (ع) فرمود :

للمسلم على أخيه ثلاثة حقوق لا يبرأه منها إلا بالاداء أو العفو إن أحدكم ليدع من حقوق أخيه شيئاً فيطالبه به يوم القيمة فيقضى له وعليه.

مسلمان بر گردن برادرش سی حق دارد که هیچ رهایی از آنها نیست، مگر آن که صاحب حق او را ببخشاید. همانا هر یک از شما که چیزی از حقوق برادرش را نادیده بگیرد، آن برادر در روز قیامت از او خواهد طلبید؛ پس به ضرر او و به سود آن برادر حکم می‌شود.

رسول خدا (ص) می‌فرماید :

من الْقَوْنِي جَلِبابُ الْحَيَاةِ فَلَا غَيْبَهُ لَهُ .

کسی که پرده حیا را به دور افکنده است، غیبت درباره اش معنا ندارد .

پرده داری برای کسی که از گناه کردن باکی ندارد، بی مفهوم است؛ چه رسد به کسی که از عمل ناشایست خود خشنود می‌شود و به آن افتخار هم می‌کند. چه ناپسند است که انسان، با غرور و افتخار گناهش را وصف کند.

حضرت علی (ع) می‌فرماید:

" طوبی لِمَن شَغَّلَهُ عَيْبٌ عَنْ عَيْوَبِ النَّاسِ ؛

^{۱۷} خوشابه حال کسی که عیب و نقص خودش او را سرگرم کرده است تا به عیوب دیگران نپردازد.

غیبت موجب بدینی افراد نسبت به یکدیگر می‌شود و جو صفا و صمیمت را به هم می‌زند که این امر در گروه‌های کوچک، کاربرد بیشتری دارد.

امام خمینی (ره) راجع به ضررهاي اجتماعي غيبيت می‌فرماید :

" یکی از مقاصد بزرگ شرایع و انبیای عظام (سلام الله عليهم) که علاوه بر آن که خود مقصود مستقل است، وسیله پیشرفت مقاصد بزرگ و دخیل تام در تشکیل مدینه فاضله می‌باشد، توحید کلمه و توحید عقیده است و اجتماع در مهام امور و جلوگیری از تعدیات ظالمانه ارباب تعدی است که مستلزم فساد بنی انسان و خراب مدینه فاضله است و این مقصود بزرگ که مصلح اجتماعی و فردی است، انجام نگیرد، مگر در سایه وحدت نفوس و اتحاد هم و الفت و اخوت و صداقت قلبی و صفاتی باطنی و ظاهری و افراد جامعه به طوری شوند که نوع بنی آدم تشکیل یک شخص دهنده و جمعیت به منزله یک شخص باشد... مسلمین مأمورند به دوستی و مواصلت و نیکویی به یکدیگر و موّدت و اخوت و معلوم است، آنچه موجب ازدیاد این معانی شد، محبوب و مرغوب است و آنچه این عقد مواصلت و اخوت را بگسلد و تفرقه در بین جمعیت اندازد، مبغوض صاحب شرع و مخالف مقاصد بزرگ او است و پراواضح است که این کبیره موبقه غیبت اگر رایج شود، در بین جمعیت موجب کینه، حسد، بعض و عداوت شده و ریشه فساد در جمعیت بدواند، درخت نفاق و دورویی در آنها ایجاد کند و برومند نماید و وحدت و اتحاد جامعه را گستته کند و پایه دیانت را سست کند و از این جهت بر فساد و قبح آن افزوده گردد ".^{۱۸}

^{۱۷} محدث نوری، مستدرک الوسائل، مؤسسه آل الیت لاحیاء التراث، ج ۲، ۱۴۰۸، ج ۹، ص ۱۲۶

^{۱۸} امام خمینی، چهل حدیث، ص ۳۱۶

نتیجه گیری:

در یک ساختار اجتماعی که براساس ارزش‌های دینی شکل گرفته است، نوع روابط هنجارمند نیز معین شده و برمبنای ارزش‌های دینی قرار گرفته است. با تعمق در این معارف مشخص می‌شود که بعضی از رفتارها، عقاید باورها و هنجارها، روابط اجتماعی را تحکیم می‌بخشنند، از قبیل صله رحم، سلام کردن، قرض الحسن دادن، پرداخت خمس، زکات و بسیار موارد دیگر که در اسلام به آنها سفارش و تأکید شده است و برآنها ثواب و پاداشی اخروی و دنیوی مترتب است و بعضی دیگر موجب از هم گسیختگی و بی‌سازمانی جمعی می‌شوند و در فرایند کنش متقابل، تأثیر مخرب دارند که از آنها نهی و مذمت شده و عقاب مترتب است که به طور فهرست وار به چند از مصاديق آن اشاره می‌شود: نهی از اذیت، تحقیر، پی‌جویی لغزش‌ها و عیوب، افشاء عیوب دیگران، تهمت، سرزنش افراد، دشمن‌گویی، سوءظن، خلف و عده، نهی از سخن چینی، پرهیز از ترساندن دیگران و غیبت.

غیبت از زمرة گناهانی می‌باشد که در روابط و کنش متقابل جمعی، از شدت تخریبی زیادی برخوردار است که به نحو اجمال به این اثرات اشاره می‌گردد:

احتلال در همبستگی اجتماعی - بی‌سازمانی اجتماعی - بی‌نظمی اجتماعی - تزلزل موقعیت و منزلت اجتماعی افراد - واگیری اجتماعی - ایجاد دشمنی و کینه

غیبت علاوه بر اثرات اجتماعی از پیامدهای فردی نیز برخوردار است که به طور فهرست وار اشاره می‌گردد:

محو شدن حسنات فرد، عذاب اخروی، سنگین شدن بار گناه انسان در قیامت، خروج از تحت ولایت الهی و ورود در ولایت شیطان، عدم قبولی روزه‌هو اختلال در امنیت روانی افراد.

راهکارهای پیشگیری از غیبت در این پژوهش گفته شده است که برخی از آنها را بر می‌شمریم:

به جای اینکه درمورد آدمها و پشت سر آنها حرف بزنیم، باید با خود آنها حرف زده و مشوقشان باشیم.

از نظرات خوب، کلمات تشویق‌آمیز یا تحسین و تمجید برای ختنی کردن غیبت استفاده کنید.

خوبی‌های زیادی در دنیا وجود دارد، فقط باید به دنبال آن باشید و درمورد آن حرف بزنید.

می‌توان با خویشتن‌داری و تلاش، از غیبت کردن اجتناب کرد.

منابع :

آیت ا... بهجت(۱۳۸۸)، در محضر؛ ص ۱۹
امام خمینی، چهل حدیث.

حجرات / سوره ۴۹، آیه ۱۰

حجرات / سوره ۴۹، آیه ۱۲

رحمتی، رضا(۱۳۹۳)؛ احادیشی در مورد غیبت کردن
گنجینه معارف(۱۳۹۱)، راهکارهای عملی درمان غیبت

لویس معلوم، (۱۳۸۱)، المنجد عربی-فارسی؛ ترجمه محمد بندر ریگی؛ جلد ۲، ص ۱۲۷۶

محدث نوری، مستدرک الوسائل، مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث، چ ۲، ۱۴۰۸، ج ۹، ص ۱۲۶.

محمدی ری شهری، میران الحکمه، انتشارات دارالحدیث، چ ۱، ج ۳، ص ۲۳۴۰.

معین، محمد؛ لغتنامه معین؛ جلد سوم، ص ۲۰۱۹

ملا احمد نراقی، معراج السعاده، مؤسسه مطبوعاتی هدف، چاپ ۲، ۱۳۶۷، ص ۴۰۷.

نراقی، مهدی(۱۳۸۹)؛ علم اخلاق اسلامی؛ ص ۴۰۸

www.iqna.ir

www.mardoman.net

www.motaleat.tahzib-howzeh.com

www.namnak.com

www.wikiporsesh.ir